

ETKİLİ BİR İNSAN HAKLARI MEKANİZMASI İÇİN: AİHS SİSTEMİNDE HÜKÜMLERİN İCRASININ DENETİMİ

Seda AKAY*

ÖZET

Ulusalüstü insan hakları hukukunda çeşitli denetim sistemleri öngörülmüştür. Ancak takdir edilmelidir ki, devletler, kendilerini bağlanmış hissetmeden ya da devletleri zorlayıcı etmenler olmadan, uluslararası hukukun gereklerini yerine getirmeye gönüllü değillerdir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sistemi için de benzer durum geçerlidir. Bağlayıcılığı Sözleşme ile belirlenmiş yargısal bir organın kararları sözkonusu olmasına rağmen, Devletler kararların gereklerini yerine getirmekten mümkün olduğunca kaçınmaktadır. Sözleşme organlarının önünde binlerce vakanın bulunmasının nedenlerinden biri de budur. Bu çalışmanın konusunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmasının denetimi oluşturmaktadır. Bu çalışmada incelediğimiz denetim, ihlal sonucu oluşan zararın giderilmesi ve yeni ihlallerin önlenmesi için en önemli unsuru oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bakanlar Komitesi, kararların uygulanmasının denetimi*

TOWARDS AN EFFECTIVE HUMAN RIGHTS MECHANISM: SUPERVISION OF EXECUTION OF JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ABSTRACT

There are several supervisory mechanisms within the supranational human rights law. However, States are not willing to comply with international law unless there are coercive powers to make them obey. This is also a fact for the European Court of Human Rights. Even though the ECtHR is a judicial organ which delivers binding judgments, States refrain from complying with the judgments. As a result, there are thousands of cases before the Court. This study analyses supervision of execution of judgments of the European Court of Human Rights. Supervision is one of the most important factors in order to remedy the effects of the violation and prevent new similar violations.

Key Words: *ECHR, Committee of Ministers, follow-up, supervision, execution of judgments*

* Arş. Gör., İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi

GİRİŞ

Ulusalüstü insan hakları hukukunun normatif kaynakları milletlerarası andlaşmalardır. Bu andlaşmaların etkililiği ve devletlerin andlaşmalara uyma iradesinin nereden kaynaklandığı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır¹. Bugün gelinen noktada devletlerin sözleşmelerle bağlandıkları², üstüne üstlük bu hukuk düzleminde tek aktör olmaktan çıktıkları açıktır. Bugün artık, yalnız devletler değil bireyler -hatta daha geniş söylemek gerekirse kişiler/özel hukuk kişilikleri- ve uluslararası organlar da ulusalüstü insan hakları hukukunun birer öznesi durumundadır.

Bu öznelere bu alandaki korumadan yararlanabilmesi için çeşitli denetim sistemleri mevcuttur. Ancak takdir edilmelidir ki, bu sistemlerin bağlayıcılık derecesi korumanın da derecesini yakından etkilemektedir. Devletler, kendilerini bağlanmış hissetmeden ya da Devletleri zorlayıcı etmenler olmadan, uluslararası hukukun gereklerini yerine getirmeye gönüllü değillerdir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sistemi için de benzer durum geçerlidir. Bağlayıcılığı Sözleşmeyle belirlenmiş yargısal bir organın kararları sözkonusu olmasına rağmen, Devletler kararların gereklerini yerine getirmekten mümkün olduğunca kaçınmaktadır. Aşağıda göreceğimiz üzere Sözleşme organlarının önünde binlerce vakanın bulunmasının nedenlerinden biri de budur.

Bu çalışmanın konusunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmasının denetimi oluşturmaktadır. Bu çalışmada incelediğimiz denetim, ihlal sonucu oluşan zararın giderilmesi ve yeni ihlallerin önlenmesi için en önemli unsuru oluşturmaktadır.

Çalışmada sırasıyla, denetimi gerçekleştiren organ olarak Bakanlar Komitesi, ardından denetimin prosedürü, Parlamenteler Meclisi'nin denetim üzerindeki rolü ve 14. no'lu Protokol çerçevesinde getirilecek değişiklikler uyarınca denetim incelenecektir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Pazarcı, Hüseyin:** *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2003, s. 11-20.

² **Gören, Zafer:** *Temel Hak Genel Teorisi*, 3. Bası, Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1995, s. 15 v.d.

1. Bakanlar Komitesi: Yapısı, Niteliği

Bakanlar Komitesi, Sözleşme tarafından öngörölmüş bir organ olmayıp, normatif dayanağını Avrupa Konseyi Statüsü'nden³ almaktadır⁴. Avrupa Konseyi Statüsü (bundan böyle "Statü" olarak kullanılacaktır) md. 10'da Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'nin organlarından biri olarak tanımlanmıştır. Komite'ye ilişkin kurallar Statü'nün 13 ila 21. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

1.1. Yapısı

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin hükümetlerini temsil eden⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Konsey'e üye devletlerin Dışişleri Bakanları düzeyinde birer temsilcilerinden oluşur. (Statü md. 14) Statü md. 19'a göre kendi usul kurallarını oluşturabilme yetkisini haiz olan Bakanlar Komitesi; Komite'nin her bir üyesinin de birer delege tayin edeceğini, sözkonusu usul kurallarında belirtmiştir. (Bakanlar Komitesi Usul Kuralları md. 14)⁶ Delege, Komite toplantı halinde olmadığı zamanlarda Komite üyesi bakan adına çalışmalarını sürdürür. Delegeler Komitesi, Bakanlar Komitesi adına karar almak ve işleri idare etmekle görevlidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Bakanlar Komitesi'ne verilen görevler, fiilen Delegeler Komitesi'nce yerine getirilir⁷.

1.2. Niteliği

Bakanlar Komitesi'nin yapısı nedeniyle siyasal nitelikte bir kurum olduğu tartışmasızdır. Kuruluşu itibariyle, AİHS'te öngörölen diğer kurumlardan farklı olarak, yargısal değil siyasal nitelikleri ağır basar. Komite, Avrupa Konseyi'nin icra organıdır. Kuruluş hükümleri AİHS'te değil AK Statüsünde yer alır. Ayrıca AİHS md. 54'te de, Sözleşme'nin hiçbir hükmünün AK Statüsü ile Bakanlar Komitesine tanınan yetkilere hanel getirmeyeceği düzenlenmiştir. Yukarıda değindiğimiz ve çalışmanın ilerleyen kısımlarında da

³ Avrupa Konseyi Statüsü için bkz. Statute of the Council of Europe, (çevrimiçi) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/001.htm>, 10/04/2009.

⁴ **Arslan, Gülay:** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizmasının Etkililiği Meselesi*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2002, s. 22.

⁵ **De Vel, Guy:** *The Committee of Ministers of the Council of Europe*, Strasbourg, Council of Europe Press, 1995, s. 15.

⁶ Rules of Procedure of the Committee of Ministers (5th revised edition: 2005), (çevrimiçi) <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=814763&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>, 10/04/2009.

⁷ **Gölcüklü, A. Feyyaz / Gözübüyük, A. Şeref:** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Yöntemi*, 11. Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 3. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002, s. 30.

anlatmaya devam edeceğimiz Bakanlar Komitesinin özellikleri, onun siyasal niteliğini kanıtlamaktadır.

2. Bakanlar Komitesi'nin İşlevleri

Siyasal özellikler taşıyan⁸ bir kurum olan Komite, özellikle 1999 öncesi AİHS ile teknik-hukuki bir misyon yüklenmiştir⁹. 11 numaralı Protokol değişikliği öncesi AİHS'in 32 ile 54. maddeleri Bakanlar Komitesi'nin görevlerini düzenlemektedir. Md. 32, Bakanlar Komitesi'ne AİHS ile yüklenen “*karar*” yetkisini, md. 54 ise Bakanlar Komitesi'nin “*denetim*” işlevini¹⁰ içermektedir.

Protokol No. 11 öncesi AİHS sistemi¹¹, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden oluşan ikili bir denetim mekanizması öngörmüştü. Mahkeme ya da Komite kararlarından önce bir tür ön aşama niteliğine sahip Komisyon, Sözleşmede düzenlenen hakların Yüksek Sözleşmeciler Tarafından birisince ihlal edildiği iddiasını içeren dilekçeleri incelemekteydi. Komisyonun, bu ihlal iddialarının kabul edilebilirliğine ilişkin kararlar vermek¹², ihlal iddialarına ilişkin olguları tespit etmek amacıyla soruşturma yapmak¹³, uyuşmazlık taraflarını dostça çözüme ulaştırmaya çalışmak¹⁴ gibi görevleri bulunmaktaydı. Komisyon, orijinal AİHS md. 31 uyarınca, sonuca bağlanmamış bir dilekçedeki olgular hakkında rapor hazırlar ve tespit edilen olguların ihlal iddiasını gerçekleştiren gerçeğe ulaşıp ulaşmadığı hakkında görüş bildirirdi. Bakanlar Komitesi'nin, orijinal AİHS md. 32'de belirtilen rolü de bu noktada başlamaktaydı.

Komisyonun incelediği ve dostça çözüme ulaştıramadığı bir başvuru, Komisyon raporunun Bakanlar Komitesi'ne iletildiği tarihten itibaren üç ay içinde Mahkeme önüne götürülmezse; Komite Sözleşmeye aykırılığın bulunup bulunmadığına ilişkin karar verirdi.

⁸ **Batum, Süheyl:** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri*, İstanbul, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, 1993, s.64.

⁹ **Gemalmaz, Mehmet Semih:** *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 6. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2007, s. 979.

¹⁰ **Ovey, Clare; White, Robin:** *Jacobs & White, The European Convention on Human Rights*, 4. Baskı, Oxford University Press, 2006, s. 493 – 502.

¹¹ (Bu çalışmaya konu edilen uluslararası belgelerin Türkçe metinleri için Mehmet Semih Gemalmaz'ın mevzuat derlemeleri ve çevirilerinden yararlanılmıştır.) Orijinal AİHS metninin Türkçe çevirisi için bkz. **Gemalmaz, Mehmet Semih:** *İnsan Hakları Belgeleri*, 6 c., İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2003, C: 1, s. 3-35.

¹² AİHS-orijinal, md. 27.

¹³ AİHS-orijinal, md 28/1 b. (a).

¹⁴ AİHS-orijinal, md 28/1 b. (b).

Orijinal AİHS sistemine göre Komite, bu kararı alırken, vakanın esasını tartışmaya yetkiliydi¹⁵. Bakanlar Komitesi, Komisyonun bir raporu hakkında karara varmak için, delil toplamak ve benzeri görevler de dahil, gerekli tüm yetkileri haizdi¹⁶. Ancak Komite bu konularda yeterli donanıma sahip olmadığı ve bu tür görevleri üstlenmemesi gerektiği görüşündeydi¹⁷. Buna rağmen Komite bu görevleri bizzat üstlenebileceği gibi, bu tip faaliyetleri yürütmesi için Komisyona çağrı yapabilir, kendi içinde bir alt-komite atayabilir ya da AK Statüsünün 17. maddesine dayanarak istişari ve teknik komiteler kurabilirdi¹⁸.

Görüldüğü gibi 11 No'lu Protokol öncesi sistemde, Komite'nin bir ihlal olup olmadığı hususunda karara varma aşaması salt dosya üzerinde bir incelemeden, sınırlı bir hukuki değerlendirmeden ibaret değildir. Tüm olgular yeniden incelenmeye ve değerlendirilmeye açıktır. Bu inceleme sonucunda, Bakanlar Komitesi, Komite'de yer alma yetkisini haiz üyelerinin üçte iki çoğunluğu¹⁹ ile Sözleşmenin bir ihlalinin bulunup bulunmadığına karar verir²⁰. Burada önemli olan bir husus, *AİHS md. 32 için Bakanlar Komitesi Kuralları*, kural 2'de yer almasıyla dikkatimizi çekmektedir. AİHS md. 32'de yazan "Komite'de yer alma yetkisini haiz üyeler"den kastedilen yalnızca "sözleşmeciler dev-

¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 32. Maddesinin Uygulanması için Bakanlar Komitesi Tarafından Kabul Edilen Kurallar (bundan böyle: AİHS md. 32 için Bakanlar Komitesi Kuralları), kural 1. (Kuralların Türkçe tam metni için bkz. **Gemalmaz, Mehmet Semih: Açıklamalı İçtihatlı Karşılaştırmalı Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 2. Kitap – Avrupa Konseyi Belgeleri & Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları Şerhi**, 2 c., İstanbul, Legal Yayıncılık, 2006, C: II, s. 750.)

¹⁶ AİHS md. 32 için Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 4.

¹⁷ AİHS md. 32 için Bakanlar Komitesi Kuralları, Ek, para. 2.

¹⁸ AİHS md. 32 için Bakanlar Komitesi Kuralları, Ek, para. 2.

¹⁹ AİHS-orijinal md. 32/1'de geçen üçte iki çoğunluk ibaresinin, hiçbir zaman yürürlüğe girmeyen Protokol No. 10 ile "oy çoğunluğu" olarak değiştirilmesi öngörülmüştü. (**Gemalmaz, Mehmet Semih: Açıklamalı İçtihatlı Karşılaştırmalı Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 2. Kitap – Avrupa Konseyi Belgeleri & Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları Şerhi**, 2 c., İstanbul, Legal Yayıncılık, 2006, C: II, s. 15, dipnot. 16.) Değişikliğin altında yatan neden, bu çoğunluğa ulaşmanın zor olması ve gerekli çoğunluğa ulaşamayarak karar çıkmamasının, yargısal organ olarak Komite'nin saygınlığını zedelemesi ile, ihlalden dolayı çekilen sıkıntının giderilmesine imkan vermeyerek bireylerin aleyhine de bir durum yaratmasıydı. Oysa Mahkeme yargıçlarından farklı olarak bireysel sıfatlarıyla değil hükümeti temsil ederek oturdukları için bağımsız hareket ettikleri ve tarafsız oldukları söylenemeyecek Bakanlar Komitesi üyeleri çekimser kalarak yine sözkonusu aleyhte duruma sebebiyet verebilir. (**Ravaud, C.:** *The Committee of Ministers*, **Macdonald, R.St.J. / Matscher, F. / Petzold, H.** (edt.), *The European System for the Protection of Human Rights*, (s.652 v.d.), The Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers, 1993; **Merrills, J.G. / Robertson, A.H.,** *Human Rights in Europe, A Study of the European Convention on Human Rights*, 4. Bası, Manchester University Press, 2001, s. 21.) Dolayısıyla Protokol No. 10 ile getirilen değişiklik anlamsızdır. Asıl sorun Bakanlar Komitesi'nin yapısından kaynaklanan niteliğindedir.

²⁰ AİHS-orijinal, md. 32/1.

let”lerin üyeleri değil, Sözleşme’yi imzalamamış olsa da Avrupa Konseyi’ne üye oluşuyla Bakanlar Komitesi’nde bulunan tüm AK üyesi devletlerin temsilcileridir. *AİHS md. 32 için Bakanlar Komitesi Kuralları*, kural 2 de bunu doğrulamaktadır²¹. Yerinde bulunsun ya da bulunmasın bu düzenleme biçimi, Bakanlar Komitesi’nin siyasal niteliğini bir kez daha vurgulamaktadır.

Son olarak; Bakanlar Komitesi, Sözleşme’nin ihlal edildiğine karar verirse, ilgili taraf devletin Komite’nin kararının gerektirdiği önlemleri alması için süre verecektir. Söz konusu taraf devlet, sözleşmeye aykırılığı gidermemiş ve kendisine tanınan süre içinde gerekli önlemleri almamışsa Komite, ilk kararına nasıl etkinlik kazandıracığı hususunda karar verir ve Komisyon’un raporunu yayımlar²².

Bakanlar Komitesi’nin 1999 öncesi orijinal AİHS sisteminde yüklendiği “yarı-yargısal” misyona göz attıktan sonra şimdi denetim yetkisini incelemeye başlayalım. Bu çalışmanın konusunu da asıl olarak Komite’nin bu görevi oluşturmaktadır.

2.1. Komite’nin Mahkeme Kararlarının İcrası Üzerindeki Denetim Yetkisi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kural olarak üç şekilde karar vermektedir: 1. İhlal bulunmadığına dair kararlar, 2. İhlal olduğu ve fakat Mahkeme’nin bunun (ihlalin) tespitiyle yetindiği, AİHS md. 41 uyarınca adil bir giderim (tazminat) öngörmediği kararlar, 3. İhlal tespitinde bulunduğu ve AİHS md. 41 (11 No’lu Protokol öncesi md. 50) uyarınca bir tazminat öngördüğü kararlar.

Mahkeme, bunların haricindeki konularda karar vermez. Kararın yerine getirilmesi yönünde gereken önlemleri almak davalı devlete düşer²³. Birçok Mahkeme kararında da, devletin kararı yerine getirme yol ve yöntemini seçmekte serbest olduğu belirtilmiştir. Örneğin *Marckx/Belçika* kararında “Mahkeme, devletin md 53’ten²⁴ kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde,

²¹ AİHS md. 32 için Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 2 şöyle demektedir:

“Kural 2

Herhangi bir Üye Devletin Bakanlar Komitesindeki temsilcisi, o devlet henüz sözleşmeyi imzalamamış bulursa bile, Sözleşme Madde 32’de düzenlenen görevlerin ve yetkilerin yerine getirilmesine katılmaya tam olarak ehliyetlidir.”

²² AİHS-orijinal, md. 32/2 ve 32/3.

²³ **Gölcüklü, A. Feyyaz / Gözübüyük, A. Şeref:** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Yöntemi*, 11. Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 3. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002, s. 124.

²⁴ 11 No’lu protokol sonrası md. 46/1.

ulusal hukuk düzeninde uygulanacak önlemleri seçmekte devleti serbest bırakmaktadır.” demektedir²⁵.

Bakanlar Komitesi -ya da görevli olsaydı Mahkeme de- ihlal kararlarını yerine getirmekle değil, bunların yerine getirilmesini gözetmekle görevlendirilmiştir. Aleyhinde ihlal tespitinde bulunulan Devlet, ihlali gidermek için ne yapması gerektiğini kendisi bulacaktır²⁶. Ancak, devletlerin Mahkeme kararlarına uyma yükümü çerçevesinde, alınacak önlemin ihlalin etkilerini silmesi gerekmektedir. Devlet, ihlalin sona ermesini temin edecek, zarar gören tarafı Sözleşme ihlalinin önceki durumuna mümkün olduğunca kavuşturacak ve bu ihlaller ile benzer yeni ihlallerin doğmasını önleyecek ya da süregiden ihlallere son verecek önlemler almak durumundadır²⁷. Bakanlar Komitesi de bu önlemlerin alınıp alınmadığını denetleyecektir²⁸.

Bakanlar Komitesi, Mahkeme'nin verilmesine karar verdiği tazminatın, gecikme faizi ile birlikte başvurucaya ödenip ödenmediğini inceler. Eğer gerekiyorsa Komite, ihlalin sona ermesi ve davacı tarafın ihlalden önceki durumuna kavuşturulmasını temin etmek amacıyla **özel nitelikli önlemler** alınıp alınmadığını da soruşturur. Komite son olarak, yeni ihlallerin ortaya çıkmasının engellenmesi ve süregiden ihlallerin son bulması amacıyla **genel nitelikli önlemler** alınıp alınmadığını kontrol eder²⁹.

2.1.1. 11 No'lu Protokol Öncesi Sistemde Kararların İcrasının Denetimi

11 no'lu Protokol ile değiştirilmeden önceki şekliyle AİHS, md. 54'te Bakanlar Komitesi'nin Mahkeme kararları üzerindeki denetim yetkisini düzenlemektedir. Söz konusu maddeye göre “Mahkemenin hükmü, bunun icrasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne iletilecektir.” Bu madde uyarınca Bakanlar Komitesi, Mahkeme kararlarının ilgili Taraf Devlet tarafından yerine getirilmesini sağlayacaktır.

Sözleşme (orijinal) md. 53'e göre sözleşmeciler tarafı buldukları herhangi bir davada Mahkeme'nin verdiği karara uymayı taahhüt ederler. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 54. Maddesinin Uygulanması için Bakanlar Komitesi Tarafından Kabul Edilen Kurallar” (bundan böyle: “AİHS md. 54

²⁵ Marckx v. Belgium, 13/06/1979, No. 6833/74, para. 58.

²⁶ **Gölcüklü, A. Feyyaz / Gözübüyük, A. Şeref: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Yöntemi**, 11. Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 3. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002, s. 124-125.

²⁷ AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 3 b. (b).

²⁸ AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 3 b. (b).

²⁹ http://www.norway-coe.org/general/hr/echr/Supervision_of_judgments/Supervision_of_judgments/ (10/01/2010) ve AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 3 b. (b).

için 1976 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları”) uyarınca da Mahkeme'nin verdiği bir hüküm Bakanlar Komitesi'ne iletiildiği zaman, bu vaka gecikme olmaksızın Komitenin gündemine konulacaktır³⁰. Mahkeme kararı, Sözleşmenin ihlal edildiğine ya da zarar gören taraf için adil bir tazminat ödenmesine karar vermişse -*taraf devlet md. 53 uyarınca bu karara uymak durumunda olduğu için*- Komite, taraf devleti aldığı önlemler doğrultusunda kendisini bilgilendirmeye davet edecektir³¹. İlgili devlet, aldığı önlemler konusunda gereken bilgilendirmeyi yapmadığı takdirde sözkonusu vaka her altı ayda bir Komite'nin gündemine alınır³².

Komite'nin denetim görevi, ilgili devletin gereken önlemleri aldığı ya da tazminatı ödediği bilgisini kendisine ulaştırdığı zaman sona erer³³.

Sözleşme, ilgili devlet Mahkeme kararını uygulamazsa ne olacağı, Bakanlar Komitesi'nin denetim görevinin ne gibi yetkiler içerdiği konusunda açık bir şey söylememektedir. Ancak Komite'nin AK Statüsü'nde yer alan genel yetkilerini kullanabileceği açıktır. Bu durumda, ilgili devletin üyeliken çıkarılmasına kadar gidilebilir³⁴. Ancak her halde, Komite ulusal makamların yerine geçip karar verme imkanına sahip değildir³⁵.

2.1.2. 11 No'lu Protokol ile Yapılan Değişiklik Sonrası Durum

Protokol no. 11 ile değiştirilmiş yeni AİHS'in 46/1 hükmü, Orijinal AİHS düzenlemesinin 53. maddesine karşılık gelmektedir. Buna göre, “Yüksek Sözleşmeciler Taraf, tarafı buldukları herhangi bir davada Mahkemenin kesin hükmüne uymayı taahhüt ederler.”³⁶ “Mahkemenin kesin hükmü, bunun uygulanmasını denetleyecek olan Bakanlar Komitesi'ne iletilecektir.” şeklindeki ikinci fıkra hükmü ise eski AİHS md. 54'e tekabül etmektedir.

Görüldüğü üzere, Mahkeme hükümlerinin icrasını denetleyecek organ, Sözleşmenin önceki halinde olduğu gibi yine Bakanlar Komitesidir. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 46 Paragraf 2 Hükmünün Uygulanması için Bakanlar Komitesi Tarafından Kabul Edilen Kurallar”a göre AİHM'in Ba-

³⁰ AİHS md. 54 için 1976 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 1.

³¹ AİHS md. 54 için 1976 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 2.

³² AİHS md. 54 için 1976 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 2 b. (b).

³³ AİHS md. 54 için 1976 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 3.

³⁴ **Reisoğlu, Safa:** *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, İstanbul, Beta, 2001, s. 186.

³⁵ **Batum, Süheyl:** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri*, İstanbul, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, 1993, s. 86.

³⁶ Bu çalışmada Mehmet Semih Gemalmaz'ın AİHS çevirisinden yararlanılmıştır. AİHS metninin M.S. Gemalmaz çevirisi için bkz. **Gemalmaz, Mehmet Semih:** *Açıklamalı İçtihatlı Karşılaştırmalı Uluslararası İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 2. Kitap – Avrupa Konseyi Belgeleri & Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları Şerhi*, 2 c., İstanbul, Legal Yayıncılık, 2006, C: II, s. 25 v.d.

kanlar Komitesi'ne gönderdiği hüküm gecikmeden Komite gündemine alınacaktır³⁷. İlgili devlet, hükümde yer alan ihlal tespiti ya da adil tazminat kararının gereğini yerine getirmek için aldığı önlemler hakkında Komite'yi bilgilendirmekle yükümlüdür³⁸.

Daha önce de belirtildiği gibi Bakanlar Komitesi, denetleme esnasında, adil tazminatın -işlemişse gecikme faizi ile birlikte- ödenip ödenmediğine, ihlalin sona ermesini ve davacı tarafın, ihlalden önceki durumuna kavuşmasını sağlayabilmek için özel nitelikli önlemlerin alınıp alınmadığına, yani ihlallerin doğmasını engellemek ve süregiden ihlallere son vermek adına genel nitelikli önlemler alınıp alınmadığına dikkat eder³⁹ ve bu esnada hükmün gereğini yerine getirmek üzere kullanılacak araçları seçmenin ilgili Devletin takdirine bırakılmış olduğunu göz önünde bulundurur. Yani, Bakanlar Komitesi, ilgili taraf devletin yerine geçip, onun yerine hüküm tesis edemez⁴⁰.

Komite'nin md. 46/2 çerçevesindeki görevini tamamlamış sayılabilmesi için ilgili devletin, Mahkeme hükmünün gerektirdiği bütün önlemleri almış bulunduğu tespit edilmesi gerekir⁴¹. Komite, ilgili devleti, hüküm gereğince almış bulunduğu önlemler konusunda kendisini bilgilendirmeye davet edecektir⁴². Aksi halde gerekli bütün önlemler alınana dek dava Komite'nin gündeminde kalır. Bakanlar Komitesi, hükmün gereğinin yerine getirilmiş olduğuna dair bir karar (final resolution) olarak o dava kapsamındaki görevini sonuçlandırır⁴³.

Bakanlar Komitesi denetleme işlemlerini yürütürken, ara kararlar (geçici kararlar / *interim resolutions*) olarak devletleri karara uymaya zorlayabilir⁴⁴. Bu ara kararlar, devletin herhangi bir önlem almadığı ya da bildirdikleri dışında da önlemler almasının gerektiği durumlarda alınmakta ve kimi zaman karara uyulmuş sayılması için ne gibi önlemlerin alınabileceği devletlere gösterilebilmektedir⁴⁵.

³⁷ AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 2.

³⁸ AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 3 b. (a).

³⁹ AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 3 b. (b).

⁴⁰ Bkz. yukarıda bölüm 2.1. ve dipnot 29.

⁴¹ AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 8.

⁴² AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 3.

⁴³ AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 8.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Çavuşoğlu, Naz: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması, Türkiye Kararları – 1995-Haziran 2003 Tazminat Tutarları**, İstanbul, Su Yayinevi, 2003, s. 61.

⁴⁵ AİHS md. 46/2 için 2001 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 7 şöyledir:

“Kural 7: Geçici kararlar

Bir hükmün icrasının denetlenmesi işlemlerini yürütürken Bakanlar Komitesi, bilhassa hükmün icrasında kaydedilen ilerlemenin ne aşamada olduğu hakkında bilgi sunmak ya da

Ayrıca Bakanlar Komitesi'nin 2004 tarihli “Sistemsal bir sorunun mevcudiyetini ortaya koyan hükümler hakkındaki Bakanlar Komitesi Kararı”nda, Komite Mahkeme'yi hüküm verirken, eğer varsa, sistemsal bir sorunun da bulunduğunu da hükmüne eklemeye davet etmektedir. Komite, böyle bir sistemsal sorun tespitinin hükümlerin icrasını kolaylaştıracağını düşünmektedir⁴⁶.

Bakanlar Komitesi'nin 2001 tarihli kurallarında, önceki uygulamalarından farklı bir takım başka kurallar da kabul etmiştir. “Genel Hükümler” madde başlığı ile verilen birinci kuralda Bakanlar Komitesi'nin denetleme görevinin özel insan hakları oturumlarında yerine getirileceği ve bu oturumların kural olarak aleni olduğu söylenmektedir. Görülebileceği üzere AK Statüsü md. 21'de Komite'nin toplantılarının, aksine karar alınmadıkça, gizli yapılacağı yer almaktadır. İşte Bakanlar Komitesi, AİHM kararlarının uygulanmasına ilişkin denetiminin daha saydam hale getirilmesi ve insan hakları oturumlarının gündeminin açıklanmasıyla bilgi ve belgelere herkesin erişebilir olması için gizlilik ilkesinin aksine bir karar almış bulunmaktadır⁴⁷.

3. Mahkeme Kararlarının İcrasının Denetiminde Parlamenteler Meclisi'nin Rolü

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin herbirinin, ülkelerinin nüfusu oranına göre belirli sayıda parlamenti ile temsil edildiği bir Avrupa Konseyi organı olan Parlamenteler Meclisi, geçtiğimiz yıllardan beri hükümlerin icrasının denetimine artan bir ilgi göstermektedir⁴⁸. Bu uğurda çeşitli kararlar ve tavsiye kararları almış⁴⁹, ayrıca kararların icrasını hızlandırmaları için çeşitli devletlerin temsilcileriyle iletişime geçmiştir.

Meclis, 2000 yılında ilk defa aldığı “1226 numaralı Karar”da Mahkemenin verdiği kararların bağlayıcı olduğunu hatırlatmış ve taraf devletlerin yalnız kendilerinin tarafı oldukları davaları değil, başka davalarda verilmiş hüküm-

uygun olan hallerde, hükmün icrasına ilişkin kaygıları ve/veya bu konuyla ilgili önerileri ifade etmek üzere, geçici kararlar kabul edebilir.”

⁴⁶ Sistemsal bir sorunun mevcudiyetini ortaya koyan hükümler hakkında Bakanlar Komitesi Kararı, Res(2004)3.

⁴⁷ **Çavuşoğlu, Naz:** *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması, Türkiye Kararları – 1995-Haziran 2003 Tazminat Tutarları*, İstanbul, Su Yayınevi, 2003, s. 58.

⁴⁸ **Greer, Steven:** *The European Convention on Human Rights; Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge University Press, 2006, s. 161.

⁴⁹ Parlamenteler Meclisi kararlarının Türkçe çevirisi için bkz. **Gemalmaz, Mehmet Semih:** *Açıklamalı İçtihatlı Karşılaştırmalı Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 2. Kitap – Avrupa Konseyi Belgeleri & Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları Şerhi*, 2 c., İstanbul, Legal Yayıncılık, 2006, C: II, s. 801-871.

lerin olası etkilerini de gözönüne almaları gerektiğini söylemiştir⁵⁰. Meclis, ayrıca bir devletin Mahkemenin hükmünü icra etmemesi durumunda ne gibi bir yaptırımın uygulanabileceğini Sözleşmenin öngörmediğine değinmiş ve bu gibi hallerde, özellikle madde 8'dekiler olmak üzere AK Statüsünde öngörülen önlemlerin alınacağını belirtmiştir⁵¹. Yeni üye devletler nedeniyle Mahkeme'nin artan işyüküne vurgu yapan Meclis⁵², icra sorunlarının çözümü için bir takım yeni öneriler sunmuştur.

Kararların uygulanmasına ilişkin 2000 tarihli 1226 No'lu Parlamenterler Meclisi Kararı'na göre⁵³;

Bakanlar Komitesi, hükmün icrasının doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi hakkında şüpheye yol açan bir durumda Mahkemenin verdiği hükmü netleştiren bir yorum yapması için Mahkeme'nin kendisinden talepte bulunma yetkisini haiz olmalıdır.

Sözleşme, Mahkemenin bir hükmünü ısrarla icra etmeyen bir devlete günlük para cezası yaptırımını uygulanabilecek şekilde değiştirilmelidir.

Mahkeme kendini, ilgili ulusal makamlara, verilen hükmün ne şekilde icra edileceğini göstermekle yükümlü kılmalıdır.

Meclis'in hükümlerin icrası meselesini düzenli olarak izlemeyi ve görüşmeyi karara bağladığı⁵⁴ bu metinde yer alan öneriler, Meclis'in sonraki kararlarında da yinelenmiştir. Kimi kararlarında Meclis, tavsiye kararlarına Bakanlar Komitesi'nin üzerinden zaman geçmiş olmasına karşın yanıt vermemiş olmasından üzüntü duyduğunu belirtse de⁵⁵ günümüze dek geçen zaman içinde Meclisinkilere benzer önerilerin somutlaştığı düzenlemeler görülmeye başlanmıştır.

4. Protokol No. 14 ile Değişmesi Öngörülen AİHS Sisteminde Kararların İcrasının Denetimi

Protokol No. 14 ile değişik AİHS sistemi, hükümlerin icrası konusunda önemli değişiklikler getirmektedir. Zamanında 11 No'lu Protokol'ün yaptığı

⁵⁰ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hükümlerinin Uygulanması hakkında 1226 no'lu Karar (2000), para. 3.

⁵¹ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hükümlerinin Uygulanması hakkında 1226 no'lu Karar (2000), para. 4.

⁵² Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hükümlerinin Uygulanması hakkında 1226 no'lu Karar (2000), para. 7.

⁵³ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hükümlerinin Uygulanması hakkında 1226 no'lu Karar (2000), para. 11 v.d.

⁵⁴ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hükümlerinin Uygulanması hakkında 1226 no'lu Karar (2000), para. 11-C.

⁵⁵ Bkz. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hükümlerinin Uygulanması hakkında 1546 no'lu Karar (2002), para. 3.

gibi hükümlerin uygulanması ile ilgili hükmü değiştiren Protokol No.14, AİHS md. 46'ya eklediği üç fıkra ile hükümlerinin uygulanmasının denetlenmesi usulüne Mahkeme'yi de katarak, bu süreçte önemli bir değişiklik getirmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Mahkeme hükümlerinin icrasının denetiminde yetkili organ yine Bakanlar Komitesi'dir. Zaten Protokol No. 14 ile değişik AİHS md. 46/1 ve 2 hükümleri, yürürlükteki AİHS ile özdeştir. Yürürlüğe girmesi öngörülen yeni AİHS md. 46/3; bir Mahkeme hükmünün uygulanmasının denetimi, hükmün yorumlanmasına ilişkin bir sorundan dolayı engelleniyorsa, yorum meselesi konusunda bir karar vermesi için bu hususun Mahkeme'ye havale edilebilmesini düzenlemektedir. Yani Bakanlar Komitesi, Mahkemenin bir hükmünün uygulanabilmesi için yorum gerektiği kanaatine varırsa Mahkeme bir yorum kararı verecektir⁵⁶.

Görüldüğü üzere, bir önceki başlıkta değindiğimiz Parlamenterler Meclisi önerileri adeta vücut bulmuş durumdadır. 46/3 düzenlemesi Parlamenterler Meclisi'nin danışmaya indirgenen ve önemli görülmeyen işlevinin aksine bir durumu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Sözleşme md. 46/4 uyarınca ise çok daha marjinal bir adım atılmaktadır. Mahkeme bizzat kararlarının icrasının denetimi safhasına dahil edilmektedir. Bakanlar Komitesi bir taraf devletin, Mahkeme kararından kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmediği görüşüne varırsa, gerekli koşullar sağlandığında, Taraf Devletin hükmün icrasının gereklerini sağlayıp sağlayamadığı meselesini Mahkemeye havale edebilir.

Mahkeme'nin devletlerin alması gereken önlemler aşamasında belirleyici olmasının bir takım avantajları vardır. Böylece hükümlere uygun davranma konusu Bakanlar Komitesi'ndeki siyasi pazarlıklara daha az açık olacak⁵⁷ ve Mahkeme kararlarında devletlere önlemler konusunda biraz daha yol gösterici olmaya başlarsa, kararın gereğinin yerine getirilip getirilmediğini gözlemlemek hem Komite hem HDÖ'ler bakımından daha kolay olacaktır.

Ancak bu durum bazı dezavantajları beraberinde getirebilir. Bu nedenle Bakanlar Komitesi'nin gözetim, denetim rolünü ortadan kaldırmaz. Bir ihlalin altında yatan yerel problemler her zaman açık olmayabilir. Yargılamanın hemen sonunda değil de ilgili Devlet ile yapılan uzun görüşmeler sonucu ortaya çıkabilir ya da ancak görüşmeler neticesinde çözüm bulunuyor olabilir. Tüm işi Mahkeme'ye bırakmak, AİHM'in bir önlem öngör(e)mediği bir

⁵⁶ **Gemalmaz, Mehmet Semih:** *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 6. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2007, s. 1106.

⁵⁷ **Greer, Steven:** *The European Convention on Human Rights; Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge University Press, 2006, s. 160.

davada ilgili Devlet'in, Mahkeme'nin spesifik önleme karar vermediği gerekçesiyle, ihlali giderici/önleyici herhangi bir önlemi almaktan kaçınması ile sonuçlanabilir⁵⁸.

Çalışmanın bu noktasında Protokol No. 14 ile değişik AİHS ile uygulanacak olan, 2006 tarihli Bakanlar Komitesi kurallarına bakmakta da fayda vardır⁵⁹. “Hükümlerin icrasının ve dostane çözüm şartlarının denetimi hakkında Bakanlar Komitesi Kuralları” başlığını taşıyan bu kurallar, Protokol No. 14 ile değişecek yeni hükümler ile birlikte kullanılacaktır.

Sözleşme md. 46/2 (ya da 39/4) uyarınca Komite'ye gönderilen bir hüküm ya da karar, vakit geçmeksizin Komite'nin gündemine alınacaktır⁶⁰. Komite, Mahkeme'nin sistematik bir sorun olarak belirlediği konulara öncelik tanır⁶¹.

Protokol No. 14 ile değişik AİHS md. 46/3'e değinmiştik. Buna göre, Mahkeme'nin verdiği hükümleri yorumlaması için Sözleşme'de normatif bir dayanak oluşturulmaktadır⁶².

Sözleşme md. 46/4 hükmünün uygulanmasını düzenleyen 2006 tarihli Bakanlar Komitesi kuralları ise Sözleşmedeki sözkonusu radikal sayılabilecek adımın ancak istisnai durumlarda atılabileceğini belirtmektedir. Ancak yine de hüküm veren organın da icranın denetlenmesine dahil edilmesi AİHS sistemi için devrimci bir adımdır⁶³.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hükümlerin icrasının denetimi, gerek Avrupa gerek diğer insan hakları sistemlerinde ivedilikle çözülmeye çalışılan bir sorundur. Bölgesel nitelikli ve bir insan hakları mahkemesine sahip diğer sistemlere baktığımızda, bu konunun önemli bir sorun kabul edildiğini ve çeşitli usullerle insan hakları sisteminin etkililiğinin sağlanmaya çalışıldığını görüyoruz.

⁵⁸ **De Broutelles, Charlotte:** *Conference; Advocacy Before Regional Human Rights Bodies, A Cross-Regional Agenda*, American University Law Review, 2009, s. 27.

⁵⁹ Kurallar metni için bkz. Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements (Adopted by the Committee of Ministers on 10 May 2006 at the 964th meeting of the Ministers' Deputies), (çevrimiçi) <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=999329&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>, 12/04/2009.

⁶⁰ 2006 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 3.

⁶¹ 2006 tarihli Bakanlar Komitesi Kuralları, kural 4/1.

⁶² **Gemalmaz, Mehmet Semih:** *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*,

6. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2007, s. 1113.

⁶³ **Gemalmaz, Mehmet Semih:** *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, 6. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2007, s. 1114.

İnter-Amerikan insan hakları sisteminde kararlarla uyumluluğu denetleme yetkisi İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi'ndedir⁶⁴. Ancak hem İnter-Amerikan Mahkeme'nin önündeki dosya sayısının AIHM'e görece çok az olması⁶⁵ hem de bu iki farklı sistemdeki farklı politik teamüller nedeniyle, bir sistemin diğerinden daha iyi olduğunu savunmak ve iki sistem arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapmak olanaklı gözükmemektedir. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (AIHHS) sisteminde ise icranın denetimi yetkisi, sistemin, halihazırda yeniden yapılanmakta olan⁶⁶, mahkemesine verilmiş olmakla beraber henüz Mahkeme'nin önünde hiçbir başvuru bulunmadığı için sistemin etkililiği konusunda bir değerlendirme yapabilmek mümkün değildir.

Denebilecek olan şudur ki; eskiye dayanan siyasi gelenekler neticesinde devletlerin, AIHM kararlarıyla uyumluluğu sağlayacak önlemleri almaya rıza gösterebilecekleri Avrupa sistemi⁶⁷ kurgulanırken, kararların uygulanmasının denetimini siyasi nitelik taşıyan bir organa bırakmak yerinde görülmüştür.

Bakanlar Komitesi tarafından 22 Nisan 2009 tarihinde yayımlanan "AIHM Kararlarının İcrasının Denetimi Hakkında İkinci Yıllık Rapor (2008)"⁶⁸ icra mekanizmasının etkililiği hakkında çarpıcı istatistikler sunmaktadır. 2008 yılında, 1 Ocak'tan 31 Aralık'a dek geçen sürenin konu olduğu istatistiklerde; 31 Aralık itibarıyla 7328 dosyanın Komite önünde beklediğini, bu bir yıllık süreçte ise 400 kadar dosyanın sonuçlandırıldığını görüyoruz.

2008 yılında Komite önüne 1384 yeni dosya gelmiş. Bu dosyaların 198'i yeni bir sorunu konu edinen, diğer davalara göre biraz daha fazla önem taşıyan

⁶⁴ Rules of Procedure of the Inter-American Court of Human Rights (2009), article 69.

⁶⁵ 2008 yılı itibarıyla İnter-Amerikan Mahkeme önündeki dosyalar konusunda daha ayrıntılı veriler için bkz. Annual Report of the Inter-American Court of Human Rights (2008), s. 41 vd.

⁶⁶ Bu makalenin yazıldığı tarihte Afrika Birliği bünyesindeki iki mahkemeyi (Afrika Adalet Divanı ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi) birleştiren bir protokol kabul edilmiş olmasına karşın (Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights [2008]) gerek protokolün yürürlüğe girmesi gerek Afrika Birliği'nin diğer organlarının usul kuralları yeni protokole göre uyarlanmadığından ve önceki (ikili mahkeme) sisteminde dahi insan hakları mahkemesinin önünde dahi tek bir dava bulunmayışı nedeniyle denetim sisteminin nasıl yürüyeceği, ne derece etkili olacağı belli değildir.

⁶⁷ Shany, Yuval: *No Longer a Weak Department of Power? Reflections on the Emergence of a New International Judiciary*, Changing Paradigms in International Law: A Symposium, European Journal of International Law, 2009, s. 85.

⁶⁸ Supervision of the execution of judgments of the European Court of Human Rights - 2nd annual report 2008 (22 April 2009), (çevrimiçi) https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM_annreport_2008&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75,25/04/2009.

“*leading cases*”; 1186’sı ise başka bir sorunla ilintili, belki bir sistematik sorunun göstergesi *klon/tekrar* davalar. Yalnızca bu rakam bile genel önlemlerin alınmasının ne derece önemli olduğunun göstergesi.

2008 sonu itibariyle Komite'nin önünde Türkiye'ye ait 977 dava, hükmün tam anlamıyla icra edilmediği gerekçesiyle beklenmektedir. Bu davaların %10'u birincil nitelikli (*leading cases*) dava iken, geri kalan %90'ını klon/tekrar davalar oluşturmaktadır. Komite'nin önünde bekleyen davaların toplam sayısı tek başına dahi korkutucu derecede büyükken; klon davaların oranının bu kadar yüksek çıkması Türkiye'nin insan hakları bakımından kattığı yolun ancak bir arpa boyu olduğunu göstermesi bakımından üzücüdür. Komite'nin önünde bekleyen Türkiye'ye ait davalar, diğer tüm devletlere karşı açılmış ve bekleyen toplam davaların %14'ünü oluşturmaktadır⁶⁹.

Mahkeme hükümlerinin tamamen ve zamanında icrası, AİHS ihlallerini engelleyecek etkili ulusal mekanizmaların varolması hiç şüphesiz ki Mahkeme önündeki başvurular azaltacak ve sistemin sürdürülebilirliğini sağlayacak en mühim etkenlerdir⁷⁰.

Her şeyden evvel; icra edilmeyen bir hüküm anlamsızdır. İhlal hükmünün verdiği psikolojik rahatlama, tarafların gördüğü zararı tazmin etmeye yetmeyecektir. Bu nedenle etkin ve etkili bir icra mekanizması adaletin sağlanması için gereklidir.

Bu denetimin siyasal nitelikte bir organ tarafından yapılması tartışılabilir. Bu nitelikte bir organın insan haklarının siyasallaşması sorununa yol açması kuşkusuz önemli bir endişedir⁷¹. Ancak kurumsallaşmayla bu endişenin gerçeğe dönüşmesinin önüne geçilebilir. Bizce, işleyen bir sistemin varlığı dik-kate değerlidir ve AİHS icra denetim sisteminin, şu haliyle bile, kökten bir değişikliğe değil geliştirilmeye ihtiyacı vardır.

Bakanlar Komitesi'nin denetimdeki etkililiğinin artırılması konusunda usulün daha şeffaflaştırılması ve kurumsallaştırılması, ayrıca Parlamenterler Meclisi'nin de sürece daha çok dahil olması ve eğer gerekiyorsa ulusal parlamentoların da görüş bildirerek harekete geçmesi geçmişte önerilmiştir⁷² ve

⁶⁹ Supervision of the execution of judgments of the European Court of Human Rights - 2nd annual report 2008 (22 April 2009), (çevrimiçi) https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM_annreport2008&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75,25/04/2009, s. 46.

⁷⁰ <http://www.norway-coe.org/general/hr/humanrightstrustfund/> (10/01/2010)

⁷¹ İnsan haklarının siyasallaşması hakkında bkz. **Gemalmaz, Mehmet Semih:** *İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması, Amerikalılararası Sistem*, doktora tezi, İstanbul, 1989, s. 108 v.d.

⁷² **Alkema, Evert:** *Implementing the Decisions of the Supervisory Bodies of the ECHR: Exploring Present Possibilities*, **Barkhuysen, T. / van Emmerik, M.L. / van Kepmen,**

hala önerilebilir. Zaten gidişat da o yöndedir. Bakanlar Komitesi kararları geçmişte kapalı kapılar ardında alınırken, bugün Komite'nin insan hakları oturumları kamunun erişimine açık durumdadır. Yukarıda da anlattığımız gibi artık Parlamenterler Meclisi de sahneye çıkmıştır. Daha etkili bir icra denetimi için 14 No.lu Protokol ile yeni önlemler getirilmiştir.

Mahkeme'nin daha aktivist bir tavır takınması ve icra sürecinde daha etkin bir rol oynamasının yolu da 14 No.lu Protokol ile birlikte açılmıştır. AİHS sisteminde işyükü yakınmalarını azaltmayı amaçlayan Protokol no. 14, kararların icrasının denetiminde Mahkemeyi de işin içine katarak daha etkili bir denetim mekanizması yaratarak kararların gereğinin yerine getirilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Devletlerin gerekli önlemleri alması, özellikle genel nitelikte önlemlerle kendi uygulamalarını değiştirmeleri ile, yeni ihlallerin oluşmasına neden kalmayacağı, böylece hem adil düzenin gerçekleşeceği hem de AİHS organları üzerindeki işyükü baskısının uzun vadede hafifleyeceği umulmaktadır.

Bunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini Protokol No. 14 ve ilgili kurallar yürürlüğe girince gözlemleyeceğiz. Umarız etkili bir icra mekanizması oturmuş bir AİHS sistemi, insan haklarına daha saygılı bir Avrupa yaratmayı başarabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alkema, Evert: "Implementing the Desicions of the Supervisory Bodies of the ECHR: Exploring Present Possibilities", The execution of Strasbourg and Geneva human rights decisions in the national legal order: the case of the Netherlands and some other European countries, Ed. T Barkhuysen, M. L. van Emmerik, P. H. P. H. M. C. van Kempen; Cambridge, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, s. 89-99

Arslan, Gülay: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Koruma Mekanizmasının Etkililiği Meselesi, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul, 2002

Batum, Süheyl: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri, İstanbul, İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, 1993

Çavuşoğlu, Naz: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması; Türkiye Kararları – 1995-Haziran 2003 Tazminat Tutarları, İstanbul, Su Yayınevi, 2003

P.H.P.H.M.C. (edt.), The execution of Strasbourg and Geneva human rights decisions in the national legal order, the case of the Netherlands and some other European countries, Cambridge, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, s. 94.

- De Broutelles, Charlotte:** Conference; Advocacy Before Regional Human Rights Bodies, A Cross-Regional Agenda, American University Law Review, 2009
- De Vel, Guy:** The Committee of Ministers of the Council of Europe, Strasbourg, Council of Europe Press, 1995
- Gemalmaz, Mehmet Semih:** Açıklamalı İçtihatlı Karşılaştırmalı Ulusalüstü İnsan Hakları Usul Hukuku Mevzuatı: 2. Kitap – Avrupa Konseyi Belgeleri & Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kuralları Şerhi, 2 c., İstanbul, Legal Yayıncılık, 2006
- Gemalmaz, Mehmet Semih:** İnsan Hakları Belgeleri, 6 c., İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2003
- Gemalmaz, Mehmet Semih:** “İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikalılararası Sistem”, doktora tezi, İstanbul, 1989
- Gemalmaz, Mehmet Semih:** Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, 6. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2007
- Gölcüklü, A. Feyyaz; Gözübüyük, A. Şeref:** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Yargılama Yöntemi, 11. Ek Protokole Göre Hazırlanıp Genişletilmiş 3. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2002
- Gören, Zafer:** Temel Hak Genel Teorisi, 3. Bası, Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1995, s. 15 v.d.
- Greer, Steven:** The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects, Cambridge University Press, 2006
- Merrills, J.G.; Robertson, A.H.:** Human Rights in Europe: A Study of the European Convention on Human Rights, 4. Bası, Manchester University Press, 2001
- Ovey, Clare; White, Robin:** Jacobs & White, The European Convention on Human Rights, 4. Bası, Oxford University Press, 2006
- Pazarıcı, Hüseyin:** Uluslararası Hukuk, Ankara, Turhan Kitabevi, 2003
- Ravaud, C.:** “The Committee of Ministers”, The European System for the Protection of Human Rights, Ed. R. St. J. Macdonald, F. Matscher, H. Petzold, The Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers, 1993
- Reisoğlu, Safa:** Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul, Beta, 2001
- Shany, Yuval:** No Longer a Weak Department of Power? Reflections on the Emergence of a New International Judiciary, Changing Paradigms in International Law: A Symposium, European Journal of International Law, 2009

Belgeler

American Convention on Human Rights “Pact of San Jose, Costa Rica”
(1969)

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
(04/11/1950)

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
as **amended** by **Protocol No. 11** (01/11/1998)

Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and
Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention
(13/05/2004)

Resolution Res(2004)3 of the Committee of Ministers on judgments reveal-
ing an underlying systemic problem

European Court of Human Rights, Rules of Court (04/11/1998, last edition:
01/12/2005)

Rules of Procedure of the Committee of Ministers (5th revised edition: 2005)

Rules of Procedure of the Inter-American Court of Human Rights (2009)

Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of
judgments and of the terms of friendly settlements (Adopted by the
Committee of Ministers on 10 May 2006 at the 964th meeting of the Mi-
nisters’ Deputies)

Rules adopted by the Committee of Ministers for the application of article
46, paragraph 2, of the European Convention on Human Rights
(10/01/2001)

Rules adopted by the Committee of Ministers for the application of article 32
of the European Convention on Human Rights (1969, last amended on
1991)

Rules adopted by the Committee of Ministers for the application of article 54
of the European Convention on Human Rights (1976)

Council of Europe Parliamentary Assembly, Resolution 1226, Execution of
the Judgments of the European Court of Human Rights (2000)

Statute of the Council of Europe (05/05/1949)

Supervision of the execution of judgments of the European Court of Human
Rights - 2nd annual report 2008 (22/04/2009)

Seda AKAY

sakay@iticu.edu.tr